

บทที่ 5 บทสรุป

จากการศึกษาเรื่องมิติใหม่ของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนในเครือข่ายการผลิตรถยนต์นี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศของญี่ปุ่นที่ได้กลายเป็นกลไกสำคัญในระบบเศรษฐกิจโลกและมีผลให้เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่างๆอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะเมื่อบริษัทอุตสาหกรรมข้ามชาติของญี่ปุ่นได้มีการปรับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจภายหลังจากข้อตกลงพลาซา ยิ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นดำเนินการสร้างเครือข่ายการผลิตระหว่างประเทศ โดยทำการลงทุนในภูมิภาคต่างๆทั่วโลกในลักษณะของการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละประเทศ ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า การปรับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของญี่ปุ่นภายหลังจากข้อตกลงพลาซาในปี ค.ศ. 1985 ได้ทำให้ญี่ปุ่นมุ่งลงทุนในอาเซียนอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่เคยเน้นการส่งออกเช่นอุตสาหกรรมรถยนต์เนื่องจากอาเซียนมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิต ซึ่งบริษัทในอุตสาหกรรมรถยนต์ของญี่ปุ่นยังผลักดันผู้รับเหมาช่วงการผลิตชิ้นส่วนและส่วนประกอบให้ย้ายการผลิตตามมาในอาเซียนอีกด้วย จึงทำให้อาเซียนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการผลิตทั้งหมดที่มีญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลาง

5.1 การปรับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของญี่ปุ่นโดยมุ่งลงทุนทางตรงในต่างประเทศ

การพัฒนาอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนสามารถก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกได้อย่างเข้มแข็งนั้น เกิดขึ้นจากแรงผลักดันทั้งภายในประเทศและสถานการณ์ระหว่างประเทศที่ช่วยเสริมให้ญี่ปุ่นมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว กล่าวคือ การฟื้นฟูประเทศหลังสงครามภายใต้การยึดครองของสัมพันธมิตรที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญ ได้มีส่วนจัดวางแนวทางการฟื้นฟูเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นให้สอดคล้องกับนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจในเอเชียและสร้างดุลยภาพทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยสหรัฐอเมริกาได้พยายามส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถเข้าสู่แหล่งตลาดและทรัพยากรที่จะช่วยให้ญี่ปุ่นเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับการผูกพันด้านความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกาด้วยการทำสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1951 ได้ส่งผลให้ญี่ปุ่นสามารถทุ่มเทศักยภาพทั้งหมดให้กับการพัฒนาและฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังได้รับแรงผลักดันจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในช่วงเวลาต่างๆ ทั้งการเกิดสงครามเย็นและสงครามเกาหลีที่เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นได้เข้ามารับหน้าที่จัดหาสินค้าพิเศษให้กับกองทัพสหรัฐฯ ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและมีแหล่งตลาดสำหรับการระบายสินค้า อันถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาสำคัญของการพัฒนาขีดความสามารถของอุตสาหกรรมและการสะสมทุนที่มีผลต่อการรุกไปสู่ตลาดต่างประเทศใน

อนาคต โดยเฉพาะเมื่อเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันซึ่งทำให้ญี่ปุ่นเริ่มก้าวรุกไปยังตลาดประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ อย่างจริงจัง

ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามดำเนินไปในลักษณะที่เน้นการสร้างส่วนเกินทางการค้า ด้วยความพยายามส่งเสริมการส่งออกและจำกัดการนำเข้า โดยรัฐได้เข้ามาบีบบังคับในการช่วยเหลือเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับอุตสาหกรรมภายในประเทศ ซึ่งในส่วนนี้ดำเนินไปได้อย่างเข้มแข็งจนทำให้ญี่ปุ่นเกินดุลการค้ากับประเทศคู่ค้าสำคัญทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1980 เมื่อประเทศอุตสาหกรรมซึ่งเป็นคู่ค้าสำคัญของญี่ปุ่นขาดดุลการค้าอย่างต่อเนื่องได้มีผลให้เกิดการใช้มาตรการกีดกันการค้ากับสินค้าจากญี่ปุ่น อันทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจากเดิมที่เน้นการส่งออกเป็นหลักไปสู่การลงทุนทางตรงเพื่อทำการผลิตในแหล่งตลาดภายในภูมิภาคที่สำคัญ ทั้งอเมริกาเหนือและยุโรป ดังนั้น การลงทุนทางตรงในต่างประเทศของญี่ปุ่นในช่วงแรกนี้จึงเน้นที่กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเพื่อรุกเข้าสู่ตลาดและหลีกเลี่ยงมาตรการกีดกันทางการค้าด้วยการลงทุนแทนการส่งออก

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากข้อตกลงพลาซ่า ในปี ค.ศ. 1985 ซึ่งมีการใช้มาตรการแทรกแซงระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่ทำให้ค่าเงินเยนแข็งตัวขึ้น ได้ส่งผลให้สินค้าญี่ปุ่นสูญเสียความได้เปรียบทางด้านราคาในตลาดต่างประเทศอย่างมากและกระทบต่อปริมาณการส่งออกของประเทศอย่างรุนแรง จึงทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจครั้งใหม่โดยการย้ายฐานการผลิตไปยังแหล่งผลิตที่มีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าและมีความได้เปรียบในการส่งออกสูงกว่าญี่ปุ่น ดังนั้น ในกรณีของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนนี้สามารถพิจารณาได้ว่า ญี่ปุ่นต้องการปรับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจเพื่อความสามารถในการแข่งขันในช่วงหลังข้อตกลงพลาซ่า จึงทำให้ญี่ปุ่นทำการลงทุนในต่างประเทศมากยิ่งขึ้น ไม่เพียงแต่ในอเมริกาเหนือและยุโรปเท่านั้น หากยังให้ความสำคัญกับเอเชียมากขึ้น อันก่อให้เกิดกระบวนการผลิตที่เป็นสากลในทุกภูมิภาค ซึ่งนำไปสู่การแบ่งงานกันทำตามความถนัดเฉพาะของแต่ละประเทศตามกรอบความคิดเรื่อง การผลิตที่เป็นสากลภายใต้สภาวะโลกาภิวัตน์ ที่ชี้ว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการผลิตและบทบาทสำคัญของทุนข้ามชาติในการลงทุนทางตรงระหว่างประเทศได้ทำให้เกิดการแยกชิ้นส่วนการผลิตตามที่ตั้งซึ่งมีความได้เปรียบทางด้านต้นทุนของฐานการผลิตแต่ละแห่งได้ ทั้งนี้ ญี่ปุ่นได้วางบทบาทให้อาเซียนเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญของญี่ปุ่นในเอเชีย โดยทำการผลิตสินค้าประเภทชิ้นส่วนอุตสาหกรรม (intermediate goods) เพื่อผลประโยชน์ในด้านต้นทุน คือ แรงงานราคาถูก และเพื่อใช้เป็นฐานในการส่งออก รวมทั้งเพื่อการค้าภายในตลาดของภูมิภาคนี้เองอีกด้วย

5.2 เครือข่ายการผลิตรถยนต์ของญี่ปุ่นในอาเซียน

ในการพิจารณาการสร้างเครือข่ายการผลิตรถยนต์ของญี่ปุ่นในอาเซียนนั้น ได้อาศัยแนวคิดเรื่องเครือข่ายการผลิตของ Walter Hatch และ Kozo Yamamura เพื่อเป็นกรอบในการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ภายในบริษัทข้ามชาติระหว่างบริษัทแม่และบริษัทสาขาที่มีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ และจากการปรับตัวของธุรกิจญี่ปุ่นภายหลังการปรับค่าเงินเยนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1985 เป็นต้นมานั้น ความสัมพันธ์ภายในบริษัทข้ามชาติไม่เพียงแต่ใกล้ชิดและซับซ้อนขึ้นในระดับบริษัทแม่และบริษัทสาขาในต่างประเทศเท่านั้น แต่ยังมีแนวโน้มของการเกิดความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทสาขากับกันเองเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยการประสานงานภายในบริษัทข้ามชาติอย่างมีระบบที่เกิดขึ้นนี้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการลดต้นทุนการผลิตและสนับสนุนความสามารถในการแข่งขันของบริษัทข้ามชาติในระดับโลกอีกด้วย

ในส่วนแรกของการศึกษานี้ได้พิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของโครงสร้างอุตสาหกรรมรถยนต์ญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันในระดับสูง ทั้งจากจำนวนผู้ผลิตในอุตสาหกรรมที่มีมากมายซึ่งทำให้เกิดโครงสร้างของการแข่งขันที่เข้มข้นระหว่างบริษัทในอุตสาหกรรม รวมทั้งในระบบการจัดหาชิ้นส่วนรถยนต์ที่ผู้ผลิตรถยนต์กับผู้ผลิตชิ้นส่วนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดภายใต้ระบบ keiretsu ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นที่ทำให้การผลิตมีความยืดหยุ่นและสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ด้วยลักษณะเฉพาะของสังคมญี่ปุ่นได้มีผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายแรงงานและฝ่ายบริหารเป็นไปอย่างมีเสถียรภาพซึ่งส่งผลดีต่อความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมอย่างมาก

นอกจากนี้ การศึกษาพัฒนาการของอุตสาหกรรมรถยนต์ญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาถือได้แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมดังกล่าวเป็นตัวอย่างอันดีที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของญี่ปุ่นต่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ จากการเริ่มต้นอย่างจำกัดในช่วงแรกหลังสงครามจนสามารถพัฒนาไปสู่การเติบโตอย่างรวดเร็วและก้าวขึ้นมาเป็นประเทศผู้ผลิตรถยนต์รายสำคัญของโลก ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสนับสนุนของภาครัฐ และความได้เปรียบที่ญี่ปุ่นได้รับจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในช่วงเวลาต่างๆ ทั้งการเกิดสงครามเย็น สงครามเกาหลี และวิกฤตการณ์น้ำมัน รวมทั้งความเข้มแข็งของโครงสร้างอุตสาหกรรมรถยนต์ของญี่ปุ่นที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นอีกด้วย

ในส่วนที่สองของอุตสาหกรรมรถยนต์อาเซียนนั้น ได้เริ่มพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ 1960 โดยใช้ยุทธศาสตร์ทดแทนการนำเข้าเพื่อลดการนำเข้ารถยนต์ประกอบสำเร็จจากต่างประเทศ แต่ด้วยการใช้มาตรการปกป้องและส่งเสริมการผลิตในประเทศในระดับสูง ได้ดึงดูดให้บริษัทต่างชาติเข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรม

สาทรกรรมอย่างมาก อันนำไปสู่การเพิ่มจำนวนผู้ผลิตในตลาดมากขึ้น จนทำให้ไม่สามารถบรรลุขนาดการผลิตที่เหมาะสมได้ รวมทั้งการพัฒนาความสามารถของอุตสาหกรรมยังอยู่ในระดับต่ำจึงทำให้อุตสาหกรรมรถยนต์อาเซียนยังคงอยู่ในขั้นตอนของการประกอบชิ้นส่วนนำเข้าเป็นสำคัญ ซึ่งบทบาทของผู้ผลิตรถยนต์ญี่ปุ่นที่มีต่ออุตสาหกรรมรถยนต์อาเซียนนั้นเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงแรกเริ่มของการพัฒนาอุตสาหกรรมรถยนต์ในภูมิภาค ซึ่งผู้ผลิตรถยนต์ญี่ปุ่นตอบรับกับแนวทางของรัฐบาลในภูมิภาคนี้โดยการเข้ามาดำเนินการประกอบในอาเซียนด้วยการใช้ชิ้นส่วนนำเข้าจากญี่ปุ่น อันมีผลทำให้ญี่ปุ่นมีอิทธิพลทั้งต่อการนำเข้าและต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศเหล่านี้เป็นอย่างมาก และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นจุดเริ่มต้นของเครือข่ายการผลิตอย่างหลวมๆ ในแบบ hub ที่บริษัทต่างชาติเข้ามาตั้งโรงงานผลิตในต่างประเทศเพื่อประกอบชิ้นส่วนนำเข้าจากบริษัทแม่และขายในตลาดท้องถิ่นนั้นเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศหลายประการที่ส่งผลให้ความสามารถในการแข่งขันของญี่ปุ่นลดลง ทั้งจาก การขึ้นค่าเงินเยนภายหลังข้อตกลงพลาซ่า การเกิดความขัดแย้งกับประเทศคู่ค้าที่สำคัญ และการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นสูญเสียความได้เปรียบในการผลิตเพื่อส่งออก อันก่อให้เกิดการปรับยุทธศาสตร์จากการส่งออกไปสู่การผลิตในระดับโลก และหันมาเน้นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อาศัยการลงทุนในต่างประเทศเป็นกลไกสำคัญ ซึ่งในสวนนี้ได้เป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการระดมการลงทุนทางตรงจากญี่ปุ่นมายังอาเซียนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และในสวนของเครือข่ายการผลิตรถยนต์ของญี่ปุ่นในอาเซียนนั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวอย่างชัดเจน กล่าวคือ ผู้ผลิตญี่ปุ่นไม่เพียงพยายามลดต้นทุนจากภายในเอง แต่ยังได้มีการกดดันให้ผู้ผลิตชิ้นส่วนที่ประกอบกิจการร่วมกันช่วยลดต้นทุนการผลิตด้วยการย้ายเข้ามาดำเนินงานในประเทศอาเซียนเพื่อสร้างฐานการจัดหาชิ้นส่วนภายในภูมิภาคให้เกิดเป็นระบบการผลิตที่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการจัดหาชิ้นส่วนในแหล่งผลิตเป็นหลัก อันทำให้เครือข่ายการผลิตของญี่ปุ่นในอาเซียนพัฒนาไปสู่เครือข่ายแบบ cluster ซึ่งมีการตั้งโรงงานผลิตชิ้นส่วนขึ้นในประเทศต่างๆ ที่บริษัทแม่ได้เข้ามาดำเนินการ เพื่อทำหน้าที่ผลิตและจัดหาชิ้นส่วนอุปกรณ์ซึ่งมีต้นทุนต่ำกว่าในประเทศแม่ให้แก่โรงงานสาขาภายในประเทศนั้นๆ

นอกเหนือจากการปรับตัวของญี่ปุ่นแล้ว ในสวนของอาเซียนเองยังได้มีความพยายามร่วมกันในการแก้ปัญหาการแบ่งแยกทางการผลิตในภูมิภาคที่มีผลให้ขนาดการผลิตไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพ โดยการริเริ่มโครงการความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการผลิตตามความถนัดและการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ ซึ่งแม้ว่าโครงการต่างๆ จะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากแต่ละประเทศต่างคำนึงถึงความได้เปรียบเสียเปรียบในโอกาสที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมภายในของตนเอง ประกอบกับบางประเทศได้ให้ความสำคัญกับโครงการรถยนต์แห่งชาติของประเทศเป็นหลัก แต่นับได้ว่า

เป็นการริเริ่มที่สำคัญที่จะส่งเสริมการผลิตในภูมิภาคให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะโครงการแบ่งผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ภายใต้ยี่ห้อเดียวกันที่บริษัทรถยนต์ญี่ปุ่นต่างเห็นความสำคัญในการเข้าร่วมโครงการนี้อย่างมาก นอกจากนี้ การเชื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนชิ้นส่วนระหว่างกันในภูมิภาคครั้งนี้ได้เป็นจุดเริ่มต้นอย่างจริงจังของการพัฒนาไปสู่เครือข่ายการผลิตแบบ web ซึ่งบริษัทที่ประกอบกิจการร่วมกันกับบริษัทรถยนต์ข้ามชาติในภูมิภาคจะถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างใกล้ชิด

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนภายในเครือข่ายการผลิตรถยนต์นี้ ยังคงพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงทศวรรษที่ 1990 แม้ว่าอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นต้องเผชิญกับปัญหาเมื่อเศรษฐกิจฟองสบู่ล่มสลายและตามมาด้วยการแข็งค่าของเงินเยน แต่ผู้ผลิตญี่ปุ่นยังคงสามารถดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในต่างประเทศได้อย่างแข็งแกร่ง โดยอาศัยการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การจัดหาชิ้นส่วนการผลิตให้เปิดกว้างสำหรับการผลิตชิ้นส่วนในแหล่งผลิตนั้นๆ เพื่อให้เครือข่ายการผลิตและการจัดหาชิ้นส่วนมีความยืดหยุ่นมากขึ้นเมื่อเผชิญกับภาวะวิกฤติในแหล่งผลิตใดแหล่งผลิตหนึ่ง อันเป็นการเสริมความได้เปรียบในการแข่งขันระหว่างประเทศที่กำลังเข้มข้นยิ่งขึ้นอีกด้วย

นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นยังได้รับการส่งเสริมให้เข้มแข็งขึ้น เมื่ออาเซียนจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนที่ช่วยลดอุปสรรคทางการค้าระหว่างฐานการผลิตของญี่ปุ่นในอาเซียน ซึ่งเปิดโอกาสให้การค้าภายในบริษัทและการค้าภายในอุตสาหกรรมเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในด้านของอุตสาหกรรมรถยนต์นั้น อาเซียนยังได้สร้างโครงการความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมของอาเซียนขึ้นเพื่อทดแทนโครงการแบ่งผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ภายใต้ยี่ห้อเดียวกันที่จะหมดประโยชน์เมื่อสินค้าในอาเซียนเข้าสู่ระบบการลดภาษีตามโครงการของเขตการค้าเสรีอาเซียน โดยโครงการใหม่นี้ได้มุ่งส่งเสริมการลงทุนผลิตสินค้าตามความถนัดเฉพาะของแต่ละประเทศ ด้วยการลดภาษีศุลกากรเพื่อเชื่อมต่อการเคลื่อนย้ายสินค้าระหว่างประเทศและระหว่างบริษัทที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งผู้ผลิตรถยนต์และผู้ผลิตชิ้นส่วนของญี่ปุ่นได้เข้าร่วมโครงการดังกล่าวอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ในส่วนของญี่ปุ่นเองยังตระหนักถึงความจำเป็นในการส่งเสริมการสร้างฐานการจัดหาชิ้นส่วนที่เข้มแข็งขึ้นภายในอาเซียน โดยได้มีการลงทุน การถ่ายโอนเทคโนโลยี ในอุตสาหกรรมชิ้นส่วน และได้มีการจัดตั้งสมาคมความร่วมมือของบริษัทที่ประกอบกิจการร่วมกันภายในเครือข่ายการผลิตในแต่ละประเทศเพื่อส่งเสริมให้เครือข่ายการผลิตมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

โดยสรุปแล้ว ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนที่พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องในรูปแบบของเครือข่ายการผลิตนี้ จะมีผลทำให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนมีความใกล้ชิดยิ่งขึ้น รวมทั้งยังเชื่อมโยงให้แหล่งผลิตในอาเซียนให้มีความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในภูมิภาคอย่างเข้มแข็งยิ่งขึ้นอีกด้วย ในฐานะที่อาเซียนเป็นส่วนหนึ่งในระบบเครือข่ายการผลิตของญี่ปุ่นซึ่งเกิดขึ้นในรูปแบบเดียวกับความสัมพันธ์ภายใน keiretsu ที่เป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของระบบการผลิตให้ทำงานประสานสอดคล้องกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจัดลำดับชั้นลดหลั่นกัน

ตามลักษณะและความสามารถในการผลิต ซึ่งในส่วนนี้ยังสะท้อนให้เห็นภาพการขยายความสัมพันธ์ภายใน keiretsu ในญี่ปุ่นออกมาสู่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังนั้น นอกเหนือจากจะพิจารณาถึงบทบาทและอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่มีต่ออาเซียนแล้ว การศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นว่า การลงทุนทางตรงในต่างประเทศของญี่ปุ่นที่ก่อให้เกิดการผลิตที่เป็นสากลนั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและการรวมกลุ่มภายในภูมิภาคอาเซียน กล่าวคือ เมื่ออาเซียนได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตที่มีบูรณาการทั้งระดับโลกและระดับภูมิภาคภายใต้เครือข่ายการผลิตของญี่ปุ่นแล้ว การสร้างความก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมและความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียนจึงไม่ใช่เป็นเพียงความพยายามของประเทศในภูมิภาคเท่านั้น หากแต่ยังได้รับการส่งเสริมจากญี่ปุ่นอีกทางหนึ่งด้วย ทั้งนี้ เพราะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดได้มีผลให้ความเจริญหรือความถดถอยของฝ่ายหนึ่งย่อมส่งผลถึงอีกฝ่ายหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกันในอนาคตคือการส่งเสริมอำนาจทางเศรษฐกิจของกันและกันอย่างต่อเนื่องมากกว่าการหาประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว